

Vámos Tibor

Szabadalmak az információs társadalomban*

A helyzet valamennyi emberi viszonyhoz hasonló: semmi nem változott és minden változófélben van. Semmi sem változott az emberi társadalmak alapvető kapcsolatokban, mivel az emberi lények sokkal lassabban változnak, mint a világ, amelyet ők alkottak. Mindez magától értetődő és már sokszor leírták. Az információs társadalom eljövételére való utalás ugyancsak természetes, de nem annyira, hogy meghatározná az emberi viszonylatok új feltételeit. A továbbiakban öt ehhez kapcsolódó témáról fogok beszélni.

Először: maga a jogi kérdés. A jelenlegi jogi helyzet eltér-e az előzőtől, újra kell-e gondolnunk vizsgált területünkön a Jog filozófiáját?

Másodszor: a szabadalom¹ és a szerzői jog közötti kapcsolatok. Hogyan kellene összeolvadniuk?

Harmadszor: a magánélet és a közérdekviszonya. Nem feltétlenül a Clinton-esetből kiindulva.

Negyedszer: a globalizáció. Ez igen népszerű téma, de fontos következményei vannak a szellemi tulajdont illetően.

Ötödször: Hogyan segítsünk azokon, akiknek szükségük van rá; a gazdagok és a szegények problémája.

Figyelmeztetés: jömagam számítógép-tudománnyal foglalkozom, és mivel a számítógépek manapság már mindennel kapcsolatban állnak, én a szakember és több területen tevékenykedő ember közötti különbség meghatározásai között egyensúlyozok: az első semmiről mindent tud, a második mindenről semmit. Ez azt jelenti, hogy nem vagyok szakértő sem a szabadalmi jog, sem a szerzői jog tekintetében, a saját szemszögemből tudom elmondani a személyes véleményemet. Fogadják el vagy vitassák azokat — ahogy ezt jönnek látják.

Új jogi szabályozás vagy a korábbiak új értelmezése?

Létezik-e jelentősebb különbség egy új ötletet hordozó dokumentum ékirásos táblán, papiruszon, pergamenen, papíron avagy elektronikus módon rögzített

*A tanulmány az 1998. október 20-án Budapesten, a Szellemi Tulajdon Világszervezet (WIPO) és a Magyar Szabadalmi Hivatal által közösen rendezett Internet, Elektronikus Kereskedelmi és Szellemi Tulajdon című nemzetközi szimpóziumon elhangzott angol nyelvű előadás szerkesztett, magyar nyelvű fordítása. Fordította: Cserba Veronika — *A szerk.*

¹Szabadalom: a latin *patens*-ből ered, jelentése nyitott, szabad, hozzáférhető, nyilvános, világos, nyilvánvaló.

változatai közt? A válasz egyszerre lehet „semmi” és „lényegbevágó”. Nem azért, mert ezekben az esetekben a dokumentum az azt író és olvasó személyt egyaránt érintő információt tartalmaz. Jelentős változás akkor következett be, amikor ez az információ fokozatosan nem személyes jellegű kapcsolattá kezdett alakulni, hanem az információ általános árucikké vált. Ez volt a gyökeres változás, a kapitalista társadalom viszonyainak fejlődése, azaz a szabad kereskedelemé, és ez a rendszer létezik ma. Nem véletlenül próbálta megváltoztatni ezt a viszonyrendszert néhány társadalom, kiváltképpen a volt szovjet rendszer. Nem véletlen, hogy ez a kísérlet megbukott.

A szabadalom vagy a szerzői jog lényege az információs javakkal kapcsolatos jogszabályozás. Az, hogy ezek mennyire hasonlóak, a második téma tárgya lesz. A fő hangsúly itt az információ árucikk jellegén van, ami a működő szabad gazdaság fontos jellegzetessége. Nem idézem Abraham Lincoln klasszikus meghatározását, amelyet mindannyian ismernek és amely mindmáig érvényes. Ez azt jelenti, hogy garantálni kell a szabályozás filozófiájának kettős arculatát: biztosítani kell egyrészt az árucikk-tulajdonhoz fűződő tulajdonjogokat, másrészt a kereskedelem révén lehetővé kell tenni a nyilvánosság hozzáférését ehhez a tulajdonhoz. A magánélet és a közérdek kényesebb problémáit a harmadik témakörben érintem, de ezek nem befolyásolják a jogszabályozás központi célját.

Ez azt jelenti, hogy ha nem akarjuk „kibúvók” lehetőségét megengedni fogalmi rendszerünkben, ragaszkodnunk kell e kettős, tulajdon-árucikk jelleghez, és nem szabad semmiféle olyan új fogalmi elemet beépíteni amely megváltoztatná az általános rendszert. A hangsúlyt itt ezeknek a fogalmaknak az általános jellegére van helyezve és a következő megvalósítható megoldást sugalmazza: általánosítani kell minden szükséges szabályozáshoz a tulajdon-árucikk fogalmi kapcsolatot valamennyi olyan típusú információra, amely tulajdonnak és árucikknek számíthat. Természetesen sokféle olyan típusú információ létezik, amely nem árucikk. m egyre több információ tartozik az előző kategóriába és sokak nézetével ellentétben ez pozitív fejlődés. Miért és hogyan, azaz a társadalmi aggodalmakra adott válaszok később következnek. Itt azt hangsúlyozom, hogy lincolni gondolat érvényes, sőt érvényesebb, mint bármikor valaha.

Az „egyetlen” jelentősebb változás a hozzáférhetőség kiterjedésében van. Ez technikai kérdés, ami nem kapcsolódik a jogi filozófiához. Technikai kérdés a jogi helyzet társadalmi fenntartásának szempontjából, ami azt jelenti, hogy a tulajdon és az árucikk bizonyos védelmezési módjai változhatnak, de az alapjogok nem.

Hangsúlyoznom kell, hogy ez az én általános nézetem az információs társadalommal kapcsolatos bármely törvényhozási problémát illetően. Lopás, csalás, fajok, hitek, nemzetek elleni uszítás; mind azonosak, történjenek bármilyen kommunikációs eszköz segítségével, legfeljebb csak a veszélyesség vonatkozásában különbözhetnek. Hasonlóan, valamennyi betörés-fajtának egyetlen általánosított tényállást kellene alkotnia: a házamba való betörés ugyanabba a kategóriába tartozik, mint az aktáimba való betörés.

A jelenlegi bűnügyi gyakorlat jól hasznosítja ennek filozófiájának a hiányát. A szabályokon nyugvó kontinentális jogrendszer és kiváltképpen azok a jogrendszerek, amelyek valamennyire a porosz jog másolatai, minden nap új lehetőségeket adnak az ilyen típusú törvények elavult védőfalainak áttöréséhez.

A modern technológia minden nap új eszközöket és új lehetőségeket kínál ezeket a hagyományos büntetteknek, mivel az „elmeszesedett” jogrendszer ezeket az új technológiákat nem foglalja magában. Jó példa volt a legutóbbi időkben Magyarországon egy hamis pénzgyártási eset. A fémszálás biztonsági papír behozatala nem volt betiltva, mert elődeink idejében nem létezett ez a fajta papírpénz. Sokan tudták, hogy több tonna ilyen típusú papírt importáltak pénzhamisítási célból, de jogszabályok hiányában e szállítást még csak nem is kísérték figyelemmel.

Ez az oka, hogy az angolszász jogrend, általánosságának és alkalmazási rugalmasságának köszönhetően, sokkal megfelelőbb a technológia változásainak követéséhez és egy autentikus jogalkalmazási értelmezési-általánosítási megközelítés számára. E téren a bírói megítélés sokkal hatékonyabb lehet, mint a kötött szabályokon nyugvó rendszer. Itt a kijelentés értelme: semmi nem változik, a büntett és a törvény alapfogalmai nem változnak, de a körülményeik és ezáltal az értelmezésük igen.

Szabadalom és szerzői jog

Mindenki, aki az elmúlt két évtizedben részese volt a szoftver védelem problémáinak, akár a számítógép technológia, akár a jogi oltalmazás oldalán, tanúja lehetett e problémakör bonyolult kifinomultságának. A háttérben két tényező rejlik. Az első az újdonság kérdése. A szabadalmi jogszabályok szigorúan meghatározzák az újdonság követelményeit, amelyeket úgy kell megítélni, mint egy tárgyalás során a bizonyítékokat. A szerzői jog valamivel „puhább”, egy bizonyos értelemben pontosabb. Az újdonság kérdése az előbbi értelemben véve nem merül fel, ezért beszélhetünk lágyabb körvonalokról. A kérdés a lemásolt tárgy (szöveg, kép, egyéb típusú információ) identitása, az identitás abszolút mértéke, az azonosítás jellege, a hasonlóság mértéke. Ez bizonyos fokig szigorúbb, hasonlóan egy szövegszerkesztő összehasonlító programjához, amely pirossal aláhúzza azokat a szavakat, amelyek két szövegben azonosak. A szótári és nyelvtani eszközök fokozhatják még egy kicsit a kifinomultságot: szinonimák azonosítása és további egységek nyelvtani elemzése. (A számítógépes szakértő nem tud megszabadulni a számítógépes metaforáktól).

A szoftver szabadalmi vagy szerzői jogi védelme közötti vita folyamán megtapasztaltuk e kérdéskör gyakorlatát és a megkülönböztetés sokszor mester-séges természetét. Végso soron, a döntés a szerzői jogi problémát illetően nem csak az irodalmi szövegek elemzéséből áll, a szövegösszefüggés elemzésének megítélése szintén elkerülhetetlen. Brechtet beperelheti Shakespeare, Shakespeare-t Boccaccio, Holinshed, Green, és sokan mások. Az újdonság kérdését nem szabad elhanyagolni, az eredetinek valóban eredetinek kell lennie — ebben az összefüggésben az eredeti az, ami eredetileg oltalom alatt áll —, végül is a szöveg forrásához képest a másolatból hiányoznia kell az eredetiség vonásainak. Másképpen senki nem tudna visszatérni Antigoné, Don Juan vagy Faust témájához. Számítógépes gyakorlatunkban egyetlen ágens típusú² rendszer sem ugyan így tud helytállni a további szubrutinos vagy objektum orientált prog-

²Ezek nagyjából hasonló feladatokra más-más környezetben alkalmazható, viszonylag intelligens programok.

ramozással szemben, ez utóbbi a SIMULA programozási rendszer osztály fogalmával szemben.

Térjünk vissza a tulajdon és az árucikk fogalmához. Ha egy személy vagy intézmény tulajdonában van egy festmény, a festmény bármely másolata árucikk, és ha azt egy másik személy vagy intézmény használja vagy megkapja, azért térítést kell fizetni. Ez a szabály azt mutatja, hogy az eredeti meghatározás általános és megfelelő támasz az oltalmazás számára. Az „egyetlen” igen szigorú követelmény: az eredetiség meghatározása (a másolat az eredeti alapján készült) és a másolat meghatározása. Példaképpen, az eredeti kép alapján készült vázlat másolat-volta vitatható; a Louvre azonban nem indít pert a Mona Lisa képét felhasználó karikatúristák ellen. Ez a meghatározás közelebb vezet bennünket a szabadalmak meghatározásához.

Ennek a tulajdon-árucikk nézetnek megfelelően az alkalmankénti, engedély nélküli másolás ugyanolyan valóságos lopásnak számít, mint bármely egyéb lopás. Ez az eset elkülönül a többé kevésbé hasonló másolatok problémáitól vagy a kevésbé kifinomult plagizálásától. Az azonosítás megítélése itt kényes. Emlékezzünk csak az Apple—Mackintosh esetre! A történet eredete a Xerox Palo Alto-i Laboratóriumának (PARC) szellemi tulajdonához nyúlik vissza: ők egy olyan szoftver rendszerrel kezdték, amely magában foglalta a Windows-család valamennyi lényeges ötletét. A valódi innováció jóval a Windows/Apple eset előtt kezdődött. Az Apple, a PARC Lab ötleteit felhasználva és továbbfejlesztve, mindig a Microsoft előtt járt. Melyik az alapvető újdonság, s annak milyen szintű megvalósítását kell oltalom alá helyezni? Az eredeti ötletet, a kivitelezést vagy a forráskódot? Hol kezdődnek a tulajdon körvonalai? Amint láthattuk a hosszú vita során s a törvényes folyamat bizonytalanságaiban, a szerzői jogi elvek nem adnak határozott választ. Ha a szoftvert egy szabadalmi eljárás jól meghatározott követelményei gondosan védik, a döntés sokkal körülhatároltabb.

Mindennek nem lenne ilyen jelentősége, ha az érvelés egy másik tartománya nem létezne. Ez utóbbi a materiális és nem materiális tulajdonok szétválasztása. A szabadalom és a szerzői jog dichotómiája inkább ehhez a kérdéshez kapcsolódik, és a szükségszerű következmények fontossága egyre nő. Ez az ok, amiért ezt felvettem. Sajnos ez az idejeműlt dichotómia a materiális és nem materiális művek tekintetében a szabadalom-szerzői jog kérdését illetően is felvetődik.

A technológia további fejlődésének szempontjából ennek nagy jelentősége van. A tulajdon nem kézzelfogható részhányada folyamatosan és rohamosan nő, egy mikroprocesszor értéke a tervezésében és nem a szilíciumban rejlik. A technológia egyre gyakrabban áll bonyolult programokból, a gyártó automaták ellenőrzéséből és gyártó automatákat építő programokból. Egy bizonyos szempontból nézve, semmi nem az emberi cselekvés régi értelme szerint fog történni, mindent (vagy természetesen nem mindent, csak a dolgok túlnyomó részét) automaták fognak elvégezni. Ez azt jelenti, hogy mindennek a szoftver típusú összetevő értéke lesz a döntő. Meg kell jegyeznem, hogy pont ez az a fejlődés, amit Marx a „Grundrisse-ben” megjósolt. Utalok az ökonzervatív szovjet apparatcsikok múltbeli, de sok kárt okozó eszméire. Ezek az ál-marxisták (akik sohasem olvastak Marxot, ezt a független szabadgondolkodót, aki zseniális előrelátással irt az ellenkezőjéről) közölték, hogy a szoftver nem lehet kereskedelmi áru, mert nem anyagi jellegű és ezért ingyen kell adni.

Amikor az értékek és az emberi munka ezen átalakulását érzékeltetik, gyakran utalnak arra, hogy az igen bonyolult felszerelések részletes papírdokumentációi súlyosabbak, mint önmagában a tárgy. Ez még az olyan nehéz tárgyak esetében is igaz, mint a modern repülőgép-anyahajók.

Áttolódott-e az oltalmazandó érték a szerzői jog mocsaras és idegen területére? Meg kell-e torpannia a szabadalmi jog érvényesítésének az automatizált gyártási folyamat, a drága fejlesztés és a formatervezés befejeződésével? Vagy megoldaná-e a határesetek örökké növekvő problémáit egy logikus összeolvasztás?

A határesetek általában rosszul strukturált problémák. Emlékszünk még a gyógyszeripari termékek védelme körül felmerült ügyeskedésekre. Az oltalom a molekulára, a termékre terjedjen-e ki, vagy a gyártási eljárásra, vagy mindkettőre? A jogok védelmének azokra a pontokra kellene összpontosulnia, amelyekben az áru értékének legnagyobb része összpontosult. A fókusz a hozzáadott érték jellegén van, és ez a jelleg az elmúlt néhány évtized során radikálisan megváltozott. Ezeket a változásokat a védelem filozófiájának gyorsan kell követnie, kiváltképpen a mi esetünkben, amelyben egy jól kifejlett szabadalmi jogrendszer vár alkalmazásra. Ez a mindent és semmit megváltoztatni egyidejű jelenségének egy másik nézete.

Magán jelleg és nyilvánosság

Ez az információs társadalom egyik alapvető és általános problémája, amely az információ jellegéből és az információ jelentőségének drámai növekedéséből származik. gy vélemény, hogy az emberi társadalom kapcsolatai szempontjából ez kiemelkedő kérdés. Természetesen a problémát nem lehet elválasztani más, előttünk álló alapvető feladatoktól: az egyenlőbb esélyeket segítő és a gyorsan változó körülményekre felkészítő oktatás; a globális szerep, a csoporttagság és az egyén mindenféle kapcsolatban összegabalyodva; túguló rések társadalmak között és azokon belül. Ezeket a kérdéseket számos fórumon naponta tárgyalják. Megpróbáltam azokra utalni, amelyek kapcsolatban állnak jelenlegi témánkkal, de ez nem meglepő: a szellemi tulajdon valamennyivel mélyen összefonódik.

Az információ elterjedésének drámai mennyiségi növekedése és nem kevésbé drámai idővesztésébeli csökkenése forradalmi változáshoz vezet. Az alapelvek szempontjából az alapköveket a Felvilágosodás és a piacgazdaság fejlődése tette le. Még egyszer, mindez az én éles konzervatívnak tűnő szemléletemről árulkodik és egy számítógépekkel foglalkozó személy részéről meglepőnek tűnhet.

A szabadalom úttörő próbálkozás az egyéni és közös érdek, valamint minden, az egyéni és a közös közé eső „réteg” kombinálására. A szabadalom gondolatának kialakulásáig vagy a nyilvános vagy a magán jelleg uralkodott.

Szóljunk néhány szót a mennyiség és az idő kapcsolatáról, mint a ma már megvalósuló technológiából származó piaci előrejelzésről. Ismert, hogy az eddig rendelkezésünkre álló, szilíciumra épülő siktechnológia, amely egy chipen több millió alkatrész tömeggyártását teszi lehetővé és amely másodpercenként több millió műveletes sebességet kínál, körülbelül másfél vagy két nagyságrenddel magasabb teljesítményre terjeszthető ki. Ugyanezek a viszonyok érvényesek e technológia ár/teljesítmény értékeire. A következő évtizedben ez a további hi-

hetetlen fejlődés lesz a létező valóság. Nem szokásos futurista jóslatról van szó, ez a becslés szilárdan a tömeggyártás fejlesztésére váró, kidolgozott laboratóriumi eredményeken nyugszik. Nem bocsátkozom jóslatokba az új technológiákat, például a molekuláris és atomi nanotechnológiát illetően, bár a kutatás ebbe az irányba — vagyis a magasabb teljesítményű értékek további trendje felé — is halad. A mintázatok felismerésére alkalmazott berendezések (azaz a „számítógépi szem” technológiája) rövidesen mindenhol megtalálhatók lesznek, lehetővé téve így a technikai rendszerek számára minden típusú kép, tárgy, biológiai részlet, személy, környezet azonosítását és az írott szövegek, beszélt nyelvek megértését. Ez az önműködő információ-bevitel forradalmát jelenti. Különösen két felhasználási mód lényeges: a távgyógyítás és az elektromos kereskedelem. Minden technológiai feltétel adott ezekhez, a felhasználások robbanásszerű elterjedéséhez csak néhány részlet hiányzik, amelyek kevésbé technológiai jellegűek és inkább a társadalmi feltételekhez kapcsolódnak. Ezek közül az első egy szélesebb témakör: a magánélet-nyilvánosság kérdése.

Még néhány pillanatilag a technológiai kihívás kérdésénél maradok, hogy ebbe a rohamosan közeledő képbe helyezhessük magunkat. A számítógép segítségével való tervezés és technológia, a távközlés a vásárló számára lehetővé teszik, hogy számítógépében kiválasszon az összes hozzáférhető mintakatalógusból egy tetszőleges típusú öltözéket, hogy ehhez az anyagot, a színeket, és méreteit automatikusan betáplálja a rendszerbe az említett felismerő berendezések segítségével. Az anyagról, annak eséséről, fényhatásáról bemutatott kérhet különböző mozgási helyzetekben és különböző szemszögekből. Magától értetődő az anyagok számítógépek raktározása és a számítógép segítségével készülő szabás—varrás. A fizetés módja már nem annyira triviális, nemcsak a pénztárcánk állapota miatt, hanem a hitelkártyák adatainak és egyéb személyes adatok nyilvánosságra hozatalának jól ismert veszélyei miatt is.

A feladatnak két vonatkozása van. Az első kimondottan műszaki: ha bármilyen adatot bizalmas módon szeretnénk közvetíteni és ugyanilyen bánásmódot várunk el az átvevő részéről is, hogyan oldhatjuk ezt meg? A megoldásra széles körben alkalmazzák a rejtjelezés matematikáját, beleértve a következő követelményeket:

- a küldő fél törvényesen azonosítható kell, hogy legyen és nem változtathatja meg a küldött üzenetet, biztosnak kell lennie az információ bizalmas kezelésében minden szükséges lépés során, továbbá az üzenet felhasználásának korlátaiban (lejárati idő, másolás, nem kívánt rendeltetési helyre való elküldés);

- az átvitelnek transzparensnek kell lennie, közvetítő fél nem férhet hozzá a kódhoz;

- lehetővé kell tenni, hogy az üzenet hitelességét garantáló szervezet hivatásának megfelelően működhessen, anélkül, hogy a bizalmas információhoz hozzáférhetne. Ez az igény például egy közvetítő bankkal szemben vagy egy orvosi szolgáltatás hitelesítési jogosításánál.

- az átvevő félnek el kell tudnia olvasni az üzenetet, bizonyosságot kell kapnia a küldő félről, a szükséges fizetési feltételek és az egyéb jogi kapcsolatokat illetően, hogy megfelelhessen a küldő fél biztonsági követelményeinek.

Bizonyos internet-könyvesboltok és egyéb elektronikus kereskedelemmel foglalkozó szervezetek jelenlegi sikere ellenére e feltételek következetes és igen megbízható teljesítése nélkül nem fejlődhetne ki az általános használat.

A műszaki feltételek többé kevésbé adva vannak. Azért többé kevésbé, mert, bármely egyéb védelmi intézkedéshez hasonlóan itt sem létezik abszolút biztonság, néhány fantasztikusan kifinomult betolakodó talán még a Fort Knox kincsesládához is hozzá tudna férközni. Az abszolút biztonság hiánya nem jelenti azt, hogy nem érhető el ennek nagyon magas szintje. Ezt egyik oldalról igen bonyolult számelméleti eszközök biztosítják, amelyek egyike a nyilvános kulcsú kriptográfia. A biztonságtechnológia szabályait azonban számos ország jogszabályai és a nemzetközi szabványok sem garantálják eléggé. A gazdaság számára életbevágóan fontos egy nemzetközi egyezmény megkötése ezen a téren. Ennek előkészítése szép feladat a nemzetközi szabványosítási szervezetek számára.

Általános egyezséghez azonban nem könnyű eljutni. Sokak érdekét érinti, a nemzetvédelmét, a pénzügyi szervezetekét, kiváltképpen azokat, akik a fegyverkereskedelemben érdekeltek vagy akik éppen ellene küzdenek.

Most érünk a probléma második aspektusához, a társadalmihoz. Mi legyen hozzáférhető a nyilvánosság számára, mi maradjon titok, hogyan kapcsolódik az egész probléma a magánélethez, a piaci tevékenységekhez, a bűnözés elleni küzdelemhez, az adófizetők, a részvényesek, a szavazók, a nemzet érdekéhez, stb...? Mindezek összeütközésben állnak és mélyen összefonódnak. Nem követhető következetesen a többség elsőbbségének tradicionális alapelve a kisebbség érdekeivel szemben, sem az ezzel merőben ellentétes, a „gyengébb védelme” érvek elve.

A törvényhozási filozófiának a történelem valamennyi előző korszakában rendkívüli és megkülönböztetett küldetése volt, még napjainkban is idézzük Hammurabit, Mózeset, Szolónt, Konfuciuszt, Triborianust vagy később Grotiust, Locke-ot, a francia felvilágosodás filozófusait, az Egyesült Államok alapító atyáit, Hegelt, hogy csak néhányat említsék. Biztos vagyok benne, hogy a feladat ma semmivel sem kevésbé fontos. Egy új társadalom alapelveit, sok kultúra globális együttlétezését kell körvonaloznunk. Másrészről, a jelenlegi erőfeszítések, nem véletlenül, az „Emberi jogok nyilatkozatának” alapelveihez nyúlnak vissza, vagyis Rousseau-hoz és Siéyes-hez. Berlin, Rawls, Heller és mások igazán emberi és szép gondolatai az igazság ideális világáról a jóindulatú befolyás tekintetében hatnak ugyan az egyszerűsített utilitarizmussal szemben, de sajnos távol állnak a jelenlegi politikai és szociális valóságtól. Ez szomorú megállapítás, örülnék, ha meg lehetne cáfolni.

Teljes zavarban élünk. Még az élethez való jogot is másképpen értelmezik sok rendkívül civilizált országban, példa erre a halálbüntetés vagy az abortusz ügye, a katonai szolgálat megtagadásának joga. Az egyének és a hatalom képviselőinek magánélete, azon közérdekű vállalatok és közigazgatásbizalmas kérdései, amelyeket bármely módon az adófizetők támogatnak, a más adózási régiókba irányuló transzferek, a különböző kisebbségek jogai stb. mind nemzetközi jogszabályozás után kiáltó jelenségek. Elsősorban széles körben elfogadott, egyetértésen nyugtató filozófiai alapelvekre van szükség.

Utal-e mindez a szellemi tulajdon jogszabályozására, az információval kapcsolatos jogokra? Úgy vélem, hogy igen. Ez a meggyőződés elég veszélyes következményekhez vezet, mérlegelnünk kell a különböző magatartások veszélyeit. Amit itt bemutatok, az olyan út, amely magában foglalja a szabadalmak tartalmával, a szerzői joggal kapcsolatos némi cenzúrát és néhány kényszerít

az új eredmények közretételére. Tiltva van-e bármilyen típusú fegyver vagy egyéb emberiség ellenes újítás, nyereséget eredményező tulajdonlása, ezek utánzása törvényes tevékenység-e?

Ez az egyik kérdés. Láthatjuk a genetikai kutatásokhoz, a pornográfiához, az erőszakot kiváltó termékekhez kapcsolódó küzdelmet és a próbálkozásokat mindannak a korlátozására, ami az embereket meggyalázhatja, megkülönböztetheti vagy magánéletükben megsértheti. Másrészről, minden ilyen típusú intézkedés ellen két érünk van. Az első az az általános, történelmi tapasztalat, amely szerint a tiltások, kizárások, a kiátkozás nem segítenek. Néha ezek még több bűnözést vonnak maguk után, megnövelik a lehetséges nyereséget azok számára, akik átlépik a jogi határokat, bárminek a kriminalizálása még több bűnözésre serkenthet. A másik érv az, hogy ezek az intézkedések nem a tulajdonjog szerepköréhez tartoznak és teljesen külön kellene őket kezelni.

A válaszok nem olyan egyszerűek, mint ahogy első látásra tűnnek. Emlékezzünk csak az internet közzétételi problémáira. Elfogadtuk, hogy a szabadalom és a szerzői jog egyben a tulajdon és az áru kérdése. Mit tekinthetünk tulajdonnak és mi váljon árucikké? A jövő egyre jobban egymásba szövődő kapcsolatai tükrében kétlem, hogy ezek elválaszthatók lesznek a mi témánktól.

A korlátozás problémájának másik oldala a nyilvánosság érvényesítése. Ez szintén kapcsolatban áll az antihumán és a prohumán eredményekkel. Elegendő-e, hatékony-e az akár jó, akár rossz kizárólagos ismeretanyagának feltárását szorgalmazó jelenlegi szabadalmi gyakorlat?

Az én személyes válaszaim a szabadgondolkodó nézőpontok felé hajlanának, vagyis előnyben részesítik a legkisebb beavatkozás elvét ezeken a kimondottan politikai és ezáltal kényes, bizonytalan területeken. Ami ezt az álláspontot motiválja, az a mi többoldalú, de valamennyiszer sikertelen történelmi tapasztalatunk a többé kevésbé erőszakos ideológiai rendszereket illetően.

A problémát súlyosbítja az a kényszer, hogy nagyon eltérő kultúrákra, értékrendszerekre kell közös szabályokat találnunk. Korábban ezeket a kultúrákat többé kevésbé elkülönítették egymástól földrajzi és társadalmi akadályok, manapság az információs társadalom beköszöntével a fogyasztás keveredése a kulturális különbségek kiegyensúlyozása nélkül történik. Az általános tapasztalat a műszaki újítások rohamos elterjedése, így a televízióé, a motorizációé, a videóé, a mobiltelefoné vagy az interneté, átugorva minden társadalmi, földrajzi vagy gazdasági meghatározottságú akadályt. Ez a tény mindkét nézet számára szolgál érvekkel, a gondolat- és a cselekvésszabadság tana és a szabályozottabb felfogás számára egyaránt. A jövő sok kompromisszumot fog hozni, de remélem, hogy az eredeti lincolni elv megőrzése segíteni fog az ellentmondások feloldásában.

Globalizáció

Ezzel elérkeztünk a globalizációhoz. Tüллépek megszokott könyvesboltomon és átfutok az Amazon.com-hoz, aminek fantasztikus katalógusa van, jó áron kínál könyveket, számomra éjjel nappal nyitva tart és nem kell kimozdulnom otthonról. (Ez nem reklám, hanem példa). Ezeknek az üzleteknek ugyanazon kereskedelmi szabályoknak kellene engedelmesskedniük, amelyeket megszoktam (vagy amelyek kereskedelmi szabályaihoz hozzá kell szoknom). Ugyanez a hely-

zet mindennel. Az intézetem kutatócsoportjának egy kaliforniaival közösen van egy ötlete egy új típusú elektronikus ideghálózatra, a részletes tervezés spanyol környezetben történik, a tökéletesítendő mintát egy amerikai szilícium öntődébe küldik, és a lánc még nem zárult le. Képzeltetik, hogy milyen sok kényes részletet kell kidolgozni a további elsőbbségi félreérthetőségek elleni biztosítékok érdekében, milyen finom beállításokra van szükség az elsőbbségek meghatározásának gyakorlatában egy másik ország szokásai tekintetében. Szintén érdemes tanulmányozni a fent említett példát a ruhaszövet tervezésről, gyártásról és értékesítéséről.

A legfőbb probléma a különböző fejlődési szintek, a különböző értékek, prioritások, az együttműködésre kényszerített különböző nemzetek szociális és gazdasági tapasztalatainak és gyakorlatainak összeegyeztetése. A kényszer jelen van, elhessegetni nem lehet. A multinacionális cégek jelenléte nem a modern idők rákos, idegen jelensége, hanem a modern technológia magas szintű komplexitásának és a kapcsolódó gazdasági körülményeknek a logikus következménye. Nem hanyagolhatjuk el ezeket a tényeket: e globális gazdaság nélkül nem használhatjuk a csodálatos gyógyszerkészítményeket és az elektronika vívmányait. Ahelyett, hogy ezeket a globális gazdasági erőket az ördög művének tekintenénk, el kell ismernünk, mennyire indokolt az emberi erőfeszítések összehangolása. A római birodalom egy kis város államból való felemelkedése sok nemkívánatos mellékhatással járt, de jelenlegi kultúránk főleg ezen a történelmi globalizmuson alapszik és ugyanezeket a hatásokat megemlíthetjük a kínai birodalommal és a hozzá fűződő kultúrával kapcsolatban is.

Az igen eltérő hagyományokat nem könnyű dolog összeegyeztetni a jelenlegi, igen hasonló követelményekkel. Még egyszer: a szabványosítás, nem véletlenül, inkább köszönhető a multinacionális cégek erejének, mint felelősségteljes nemzeti és nemzetközi szervezeteknek, hatóságoknak. A szabadalom ügye még kényesebbnek tűnik a globális versengés tükrében és az első lépés, hogy meg egyezéshez jussunk el az alapvető elvek tekintetében. Van bőséges tapasztalat a nehézségeket illetően: a mai állapotot inkább a mindent uraló technológiai és gazdasági erő hozta létre, és kevésbé néhány korábbi fordulatot kikényszerítő vagy valóságos szuperhatalom. Jabb lecke ez a valódi technológiai és gazdasági erőkkel való együttműködéshez.

Eljutottunk utolsó kérdésünkhöz, ahhoz, hogy milyen mértékben kellene elfogadni a kivételeket, a helyi, regionális feltételeket, sajátosságokat, vagyis:

Hogyan segítsük azokat, akiknek szükségük van rá és azokat, akiknek nincs?

Naponta találkozunk kivételekre vonatkozó kérelmekkel, különösen a szerzői jog terén. Az indoklás két érven nyugszik. Az első érv, az együttérző és demokratikus, bár meglehetősen naiv személyek aggodása az emberiséget elnyomó monopóliumokkal szemben. Ennek a problémának sok aspektusáról esett már szó a *magánélet és a nyilvánosság* kérdése kapcsán, végső megoldás igénye nélkül és sok probléma nyitva hagyásával. Nem mondhatjuk, hogy ez csak néhány szélsőséges értelmiségi csoport kedvenc játéka. A probléma ellentmondó jellegét tükrözik az én ellentmondónak tűnő megjegyzéseim erről és a globalizmusról. A valóság mindig ellentmondó, és ez sok pragmatikus kompromisszumot, valamint még időben való hangsúly-eltolódást sugall.

A kivételekre vonatkozó kérelmek másik alapja erősebb: ez a globális világ fejlődési eltéréseiből keletkezik. A szélsőséges kérelem a szerzői jog törvényes felfüggesztése, különösen a fejletlen országok tudományát és technológiáját illetően. Néhány jóindulatú személy talán valamilyen rugalmas megoldást gondol. Én erősen ellenezném. Bármilyen tulajdonjogokkal kapcsolatos kivétel egy új, törvényenkívüli övezetbe vezetne az Információ ceánján, ahol illegális, adókerülő kalózkodó a törvény zászlóit lobogtatják majd, és sokkal kevésbé lesz hasznos azoknak a számára, akiknek valóban szükségük lenne rá. Ebben a helyzetben a jól irányított segítség általános gyakorlatát kellene alkalmazni: közvetlen segítség, közvetlen formában. A szegény államok érintett intézményei meg kellene kapják a folyóiratokat, könyveket, hálózati hozzáférést, amit azok a szervezetek és személyek fizetnek, akik indíttatást éreznek ehhez a szolidaritáshoz. Tanulmányozni kellene a gyakorlatot, hogy ezek az utak hogyan működnek, hatásosabbak-e, mint a teljesen közvetlen adományokások (például a jótékony alapítványok).

Figyelmeztetéssel kezdtem, most bocsánatkéréssel zárom. Elkerültem, hogy túl sok műszaki előrejelzéssel és jövendöléssel áraszam el önöket, elkerültem, hogy beszéljek kutatási területem szakmai részleteiről, amelyek főként számomra lennének érdekesek és esetleg azoknak, akik ezen a területen dolgoznak. Megpróbáltam megosztani önökkel a saját, nagyon személyes véleményemet a szellemi tulajdon védelmének néhány gyakran felmerülő problémáját illetően, hozzájárulásom talán egy élénkebb vitához vezet majd és én visszatérek a szerény megfigyelő helyes szerepéhez.